

עלון שבועי מבית "בני אמונים"

וכל מאמינים

275

חג הפסח

תשע"ט

פניני אמן ותפילה בפרשה

מאוצרות אמונים

'דבר' ו'חרב' כוללים הכל

"בידי חזקה זו הדבר... ובזרע נטויה זו החרב"
היכן מצאנו שהייתה 'מכת חרב' ביציאת מצרים?
פירש הגאון רבי אשר וייס שליט"א:

בפירושו לתורה (שמות ה ג) כתב רבי אברהם בן הרמב"ם כי ה'דבר' וה'חרב' כוללים את כל הפורענויות שבעולם; 'דבר' - כולל את החולאים הבאים מתוך הגוף, ואילו 'חרב' - כוללת את האסונות המתרגשים ובאים אל האדם מבחוץ. לפי דבריו ניתן להסביר שבתיבות 'דבר' ו'חרב' כלל בעל ההגדה את כל מכות מצרים, שחלקן היו בבחינת 'דבר' וחלקן בבחינת 'חרב'.

בכך נוכל להבין אף את בקשתנו בברכת 'השכיבנו': "והסר ממנו דבר וחרב", כלומר: את כל סוגי האסונות הקיימים בעולם.

הגש"פ מנחת אשר עמ"פ

על ניסיון שבכל דור עימנו

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים"

פירש רבי ברוך פרנקל בעל 'ברוך טעם':

בכל יום נעשים עימנו ניסים גדולים, וכפי שאנו מודים בתפילת 'מודים': "ועל ניסיון שבכל יום עמנו". עלינו לדעת כי כפי שבשעת יציאת מצרים לא היינו ראויים לניסים הגדולים שנעשו עימנו שכן לא הייתה כל מצווה בידינו, כך גם בזמן הזה אין אנו ראויים לכך אלמלא חסדי ה' עימנו. לכך רמז בעל ההגדה: "חייב אדם לראות את עצמו" - בכל עת שזוכה לראות בחסדי ה', "כאילו הוא יצא ממצרים" - שכיף שאז לא היינו ראויים לכך, כך גם בזמן הזה איננו ראויים לכך.

הגהות אמרי ברוך על 'טורי אבן' ר"ה א

'שירה חדשה' שלא נאמרה מעולם

"ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה-ה"

מה טיבה של 'שירה חדשה' זו?

פירש רבי יחיאל מיכל אפשטיין בעל 'ערוך השולחן': עד ליציאת מצרים סברו בני אנוש, שלגדול רוממותו יתברך, אין הוא משגיח בהשגחה פרטית על בריותיו השפלות. אולם לאחר שהוציא ה' את עמו ממצרים באותות ובמופתים, נוכחו הכול לראות כיצד נתונה השגחתו על הברואים כולם. ולכן קודם אמירת 'הלל' שיש בו פסוקים רבים המתארים את השגחתו יתברך על הברואים, כמו: "מי כה" אלקינו המגביה לשבת, המשפיל לראות בשמים ובארץ", אנו מכריזים שאנו עומדים לשורר 'שירה חדשה' שעד ליציאת מצרים לא נאמרה מעולם.

על אותה שירה אנו מעידים אף בכל בוקר בברכות קריאת שמע, באמירת: "שירה חדשה שבחו גאולים לשמן הגדול".

הגש"פ 'ליל שימורים' עמ"פ 46

המסובים יאמרו: "ברוך המקום", והמסובים ישיבו: "ברוך הוא", ושוב יאמרו: "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל", והם יענו אחריו: "ברוך הוא", וכן על כל זה הדרך.

הגש"פ מדרש הגדה [למלבי"ם] דף י

רזי אמונים

רמזי אמן
ב'שיר השירים'

ברכות השחר מקרבות לה'

"מְשַׁכְנֵי אֶחָרֶיךָ נְרוּצָה הִבֵּינִי הַמֶּלֶךְ הַדָּרִי" (שה"ש ד)

"מְשַׁכְנֵי אֶחָרֶיךָ נְרוּצָה" - ראשי תיבות: 'אמן', כי מי שמקפיד ורודף אחר עניית אמן, זוכה לה'ביאני המלך הדררי' - להתקרב להשם יתברך.

דברי תורה [למנחת אלעזר ממונקאטש] מהד"ט טו"ת יח, וראה מאמר 'מאה קשיטה' [לרמ"ע מפאנו] סי' פו

אפשר להוסיף ולומר כי האותיות השניות בתיבות: "מְשַׁכְנֵי אֶחָרֶיךָ נְרוּצָה" הן: 'שחר', רמז למנהג ישראל לומר את ברכות השחר בצוותא ולענות 'אמן' אחריהן.

ראה 'עניי העדה' שה"ש ד

בשובך לציון ברחמים

"אֶתִּי מְלַבֵּנוּן כְּלָה אֶתִּי מְלַבֵּנוּן תְּבוּאֵי תְּשׁוּרִי מְרֹאשׁ אֲמֵנָה מְרֹאשׁ שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן מְמַעֲנוֹת אֶרְצוֹת מְהָרֵי זְמַנִּים" (שיר השירים ח ה)

סיום הפסוק המתייחס לגאולה, בתיבות: "אריות מהרי נמרים" - ראשי תיבות 'אמן', בא למדנו שהשכינה תחזור לשכון בישראל במהרה בימינו, בזכות עניית אמן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

נחל אשכול [לחיד"א] שיר השירים ד ח

אפשר להוסיף ולדרוש על פסוק זה, כי לפעמים מתבייש אדם לברך בקול או לענות אמן בקול, ומפסוק זה נוכל ללמוד שעל האדם להיות גיבור כארי ועז כנמר, לענות אמן ולזכות את זולתו בעניית אמן.

ייד' 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין

'טרם יקראו ואני אענה'

"ושאינו יודע לשאול את פתח לו"

פירש האדמו"ר רבי צבי הירש מרימנוב: בלשון זו טמונה בקשתנו מלפני ה', כי כפי שגאל את אבותינו ממצרים אף שהיו בגדר: "שאינו יודע לשאול", כך אף בדורנו, למי שאינו מסוגל להתפלל ולבקש על עצמו, "את פתח לו" - שערי רחמים ורחן.

ב'ארת המים' - פסח

סגולת אמירת 'מה נשתנה'

"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות"

גילה המקובל רבי חיים חביב דוד סתהון אב"ד טבריה:

אמירת 'מה נשתנה' בליל הסדר היא סגולה לפתיחת הלב לתורה. על כן הנהגתי בביתי שלאחר אמירת 'מה נשתנה' יסמיכו כל המסובים עימי בליל הסדר תפילה לפני ה' שיפתח את ליבם בתורתו.

אף האדמו"ר רבי אשר מסטולין כתב כי שעה זו היא עת רצון, ואף פירש בעניין זה את לשון המשנה (פסחים קטז א): "וכאן הבן שואל... מה נשתנה"; "וכאן" - באמירת 'מה נשתנה', יכול כל בן ישראל לשאול ולבקש את כל מאווייו.

ה'אור החיים' הקדוש גילה עוד, כי קיום מצוות הסיפור ביציאת מצרים בליל הסדר הוא סגולה להיפקד בבן זכר, וזה לשונו: "ואפשר עוד שירמזו באומרו (שמות יג ח): 'והגדת לבנך' שאם יגיד הגדה האמורה בענין, יזכה ה' שיגיד לבנו".

יוגד משה' כ"ג; 'בית אהרן' פסח; 'אור החיים' שמות יג ח

'סיפור' שכולו רוחניות

"וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח"

פירש רבי יוסף שאול נתנזון רבה של לבוב:

ליציאת מצרים הייתה משמעות כפולה; גשמית - ביציאת ישראל מעבדות לחרות, ורוחנית - בהתעלותם משפל המדרגה, מעומק טומאת מצרים לדרגת קדושה עילאית שבה היו ראויים לקבלת התורה.

לאחר החורבן, כאשר שבנו להיות משועבדים תחת עול מלכויות, ניטלה מאיתנו המעלה הגשמית ונותרנו רק עם המעלה הרוחנית. לפיכך אמרו כי "המרבה לספר" - להודות ולהלל, "ביציאת מצרים" גם בתקופת הגלות, "הרי זה" אדם "משבח" - שהרוחניות היא מרכז חייו. שכן האדם ההמוני שמעייניו נתונים לגשמיות, אינו מרבה כיום להודות על יציאת מצרים, לאחר שאיבד את הטובה הגשמית שזכינו לה אז.

ויש לומר שלפיכך סמך בעל ההגדה את 'מעשה ברבי אליעזר' למימרא זו, להראות כי גדולי הדור ואנשי המעלה לא חדלו מלהלל ולהודות על יציאת מצרים גם "כל אותו הלילה" - לאחר החורבן.

הגש"פ 'דברי שאול' דף ט ב

אמירת 'ברוך המקום' בצוותא

"ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא"

כתב המלבי"ם:

פיוט זה סודר בפתח סיפור יציאת מצרים כדי שכל המסובים יקדימו ויברכו יחדיו את ה', באופן שראש

יהודי יקר!

בהתקדש עלינו חג הפסח - חג האמונה, עת ראויה היא להצטרף ולהימנות על לגיונו של מלך, 'שומרי אמונים', הפותחים את יומם בהצהרת אמונה - באמירת ברכות השחר כשהן מושלמות בעניית אמן.

ברכות השחר: בקול בכוונה בחברותא.

ונאמר לפניו
שירה
חדשה

ברכת המזון - בקשת 'עלה ויבא'

בקשת הזיכרון והתשובה

בתוך סדרת המאמרים על ברכת המזון, לכבוד חג הפסח, ביקשנו כחלק ממאמרי ברכת 'בונה ירושלים' לייחד מאמר על התפילה המיוחדת שתיקנו לנו להוסיף בראשי חודשים ובימים טובים, הלא היא בקשת: "עלה ויבא".

במסגרת מצומצמת זו לא נוכל להקיף את כל עומקה של תפילה זו, שכל תיבותיה קודש קודשים (כפי שהאר"ק לפרט ר"י בר יקר שכל תיבה בה מיוסדת על פסוקי התנ"ך, ובספר 'דרכי חיים' [לחצ"י וילברגר מוורשא] הביא בשם רבי אליהו רגולר מקאליש כי כלולות בתפילה זו שמ"ז בקשות, ע"ש), כי אם מקצת מדבריי רבותינו על עניני ה'זיכרון' שעל אודותיה מתברר תפילה זו.

את תפילת "עלה ויבא" תיקנו לומר בברכת המזון דווקא בתוך ברכת 'בונה ירושלים', משום שהיא נאמרת בלשון בקשה כמו ברכה זו, וכן משום שכלולה בתוכה תפילה על ירושלים ["וזכרון ירושלים עירך"] (תוספות) שבת כד א"ה בבבא, ע"פ הגהות ר"מ הורו"ק שם, וראה רש"י שם ד"ה ואומר).

טעם הדבר שתיקנו לומר דווקא בראשי חודשים ובמועדים בקשה מיוחדת שיעלה זיכרוננו לפני ה' לטובה, הוא לפי שמים אלו הם 'מי זיכרון' (ככתוב (במדבר י'): "זביון שְׁמִיחָתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצֶרֶת עַל עֲלֵיתְכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיָה לָכֶם זִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם...") (העמק דבר שם). ובספרי (ונוט שם) ביאר חכמים שמשמעות זכירה זו היא: "הושעה והטבה", ולפיכך תיקנו לבקש בתפילה זו: "זכרנו ה' אלוהינו בו לטובה... והושיענו בו לחיים" ("ואב טו"ף עה"ח ח"ד עמ' קלט).

זכרון' שהוא 'לטובה'

בזהר הקדוש (ויא קס א) נאמר שאין לתלמיד חכם לבקש בתפילתו: "זכרנו ופקדנו", לפי שמצינו בתורה זכירות ופקידות שאינן לטובה. אולם כאן התירו להזכיר כן, לפי שאנו מבקשים בלשון רבים: "זכרוננו ופקדוננו", ואף מוסיפים ומדגישים: "לטובה" (אגרא דפרקא: [לרצ"א מדינב] אות קנט).

הגר"א ביאר כי משום כך דקדקו להזכיר בבקשת "עלה ויבא" חמש לשונות 'זיכרון' ["זכרוננו... וזכרון אבותינו... וזכרון משיח... וזכרון ירושלים... וזכרון כל עמך"] ולשון אחת של 'פיקדון' ["ופקדוננו"]. לפי שמתוך כלל לשונות 'זיכרון' ו'פיקדון' שהזכירו בתורה מצינו חמישה 'זיכרונות' לטובה ["וְזָכַרְתָּ אֶת בְּרִיתִי" (שמות ו ה); "וְזָכַרְתָּ אֶת בְּרִיתִי עִקְבוֹ... וְאֶף אֶת בְּרִיתִי אֲבֹתֶיךָ אֲזָכֹר וְהָאֵל אֲזָכֹר" (ויקרא כו מב); "וְזָכַרְתָּ לָקֶם בְּרִית רַשְׁעִים" (שם פס' מה), ו'פיקדון' אחד לטובה ["פָּקֵד פְּקָדֶיךָ אֶתְּכֶם" (שמות ג טו)] (ביאר הגר"א ליעלה ויבא' נדפס בסוף שו"ע אר"ח ס' תכח).

בעל 'שפע חיים' מצאנו פירוש שלכן אנו מדגישים שיעלה זיכרוננו 'לטובה', כי יש זיכרון שאינו לטובה. וכפי שביאר השל"ה (פ"ב בקבות) בדרך משל, לשני גנבים שנתפסו והובאו למלכות; את האחד הענישו בעונשו חמור וקשה ואת חברו שלחו לחופשי. כשהתאנו לה על כך שהופלה לרעה, הוסיפו לו כי הבדל גדול יש ביניהם: חברו הוא גנב בן גנב, ולא היה לו ממי ללמוד דרך ישרה, ועל כן דנוהו לכף זכות, ואילו הוא הינו גנב בן צדיק; היה עליו ללמוד ממעשי אביו ולא למד, ועל כך ראויו הוא לעונש. מדבריו נמצא שלעיתים גורם הזיכרון דווקא לרעה, ועל כך אנו מבקשים שיעלה "זכרוננו...".

וזכרון אבותינו" - לטובה דייקא (שפע חיים' חלק טו דף תיב).

'אלקיני' שהוא 'אלקי אבותינו'

תפילת "עלה ויבא" נפתחת בתיבות: "אלוקינו ואלוקי אבותינו". את פשרה של פתיחה זו ביאר ה'בעל שם טוב' (פרשת נח אות קמא), כי קיימים שני סוגי מאמינים, האחד הגיע לאמונתו מתוך חקירה ועיון, והשני קיבלה בתמימות מאבותיו ומאבות אבותיו. והנה, לכל אחד מהם יש חיסרון; הראשון עלול לבוא מתוך חקירתו לידי טעות וכפירה חלילה, והשני - אמונתו חסרת עומק, כיצטו אנשים מלומדה'.

לפיכך אנו מדקדקים לבקש: "אלקיני ואלקי אבותינו", לאמור: על אף ש'אלקיני' אתה - מתוך הבנתנו וידיעתנו, לעולם לא נסור ממנה, שכן הינך 'אלקי אבותינו' - אמונתנו מושרשת בחזקת וקבועה בליבנו מדורי דורות.

בקשה הבוקעת שבעה רקיעים

לבקשת הזיכרון שבתפילת "עלה ויבא" אנו מקדימים שמונה לשונות בקשה: "עלה, ויבא, ויגיע, ויראה, וירצה, וישמע, ויפקד, ויזכר", וביאר הגר"א (שם) שתיקנו כן כדי שתעלה בקשתנו דרך כל שבעת הרקיעים (המפורטים במסכת חגיגה יב א) ותגיע עד כיסא הכבוד.

לח"י אדם' הוסיף וביאר זאת בדרך משל, לאדם הבא להגיש מכתב למלך שבו הוא מבקש שינהג עימו לפנים משורת הדין. כדי שבקשתו תתקבל עליו להתפלל על כמה דברים: א. שיישמר מסכנת הדרך. ב. שיכניסוהו לארמון. ג. שיאפשרו לו להגיש את המכתב למלך. ד. שהמלך יעניי במכתבו. ה. שלא יעס המלך על העות פניו לבקש לפנים משורת הדין. ו. שיתלצו היועצים לקיים את בקשתו. ז. שלא יעכבו חטאיו במלמל את הבקשה.

בדומה לכך אנו מקדימים לבקש בתפילת "עלה ויבא": "עלה" - שתעלה בקשתנו עד לרקיע ולא יעכבה המשיטנים, "ויבא" - אל היכל המלך, "ויגיע" - עד כיסא הכבוד, "ויראה" - שיאזין לה, "וירצה" - שתתהיב בבקשה רצויה לפניו, "וישמע" - שתתקבל, "ויפקד" - שיצוה ה' למלאה. וזאת אשר אנו מבקשים: "ויזכר זכרוננו... וזכרון אבותינו" - שאף אם יעכבו מעשינו הרעים, יזכרו לפני ה' מעשי אבותינו הגדולים (הגש"פ 'תולדות אדם' בדומה לביאור זה כתב רבי חיים אחי המהר"ל בספר החיים" - ספר סליחה ומחילה פ"ב, ויסוד הדברים הוזכר כבר באבדרהם סדר תפילות הפסח ע"ש).

'לחיים טובים' - ולא 'לקללה'

בסידורים רבים לא גרסו "זכרנו... לחיים טובים ולשלום", אלא "לחיים ולשלום". בטעם הדבר יש שביארו, שהוא משום שחשבון 'לחיים טובים' בגימטריה הוא 'קללה' (ליקוטי מוה"ח, ראש חודש). אולם על הרה"ק רבי נפתלי ממצליץ סופר כי שמע פעם חסיד שאמר 'לחיים' בלא 'טובים' ואמר לו: "העולם אומרים שאין לומר 'לחיים טובים' משום שזהו בגימטריה 'קללה', אך אני אומר כי אזדרבה, היא הנותנת שבכוח כוונת הלב הכוונה, תהיף הקללה לברכה. ובלא זה, מה לו לאדם להתפלל על 'לחיים' סתם, אם אינם 'טובים'?! (ברכת דוד).

'נצנעק... וישמע ה' את קולנו'

את הסיפור שלפנינו סיפר הרה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א, אשר שמעו בשם הרה"צ אב"ד קראסנא - בורו פארק, והוא נסוב על אחד ממחנות הקיץ הנוודיים העומדים בראשותו של הרה"צ אב"ד קראסנא.

באותו התפועלי של אותו מחנה עבד בחור מבוגר ושמו מנחם. מנחם זה לא נודע כבעל כישרון מיוחד, אך הליכותיו היו בתום וביושר והוא ביצע את תפקידו נאמנה על הצד הטוב ביותר.

למשך שנים מספר התעכב שידוכו מכמה וכמה סיבות, וכאשר סוף סוף החלו להגיע לפתחו הצעות שידוכים היה הוא כבר בגיל מבוגר למדי, וההצעות המעטות שהגיעו לפתחו לא תאמו לסגנונו ולאופיו כלל.

כך, שנה אחר שנה ישב הבחור בבית הוריו. בליבו לא פסקה התקווה לפעם כי בקרוב או ברחוק תבוא 'ישועתו', אולם נראה היה כי בני משפחתו ומכיריו כבר השלימו בעומק ליבם עם העובדה שמנחם לא יתחתן לעולם.

והנה, בהיותו בתוך שנת העשרים ושמונה לחייו, התפרסמה לפתע השמועה כי מנחם בא בברית האירוסין, ותהום כל העיר. כמה ימים לאחר מכן נרעשו כולם בשנית, כאשר נפוצה השמועה כי גם יעקב, אחיו הקטן ממנו בשנתיים ימים, זכה למצוא את זיווגו.

כשוך השמחה פנו כמה ממכריו של מנחם אליו וביקשו להביא, כיצד קרה הנס? איך הגיעה לביטם הישועה הכפולה בפתע פתאום?

וכן סיפר להם מנחם: "בליל הסדר של שנה זו הסבתי עם בני משפחתי לשולחן הסדר כמו בעשרים ושמונה השנים הקודמות. לפניי הייתה פתוחה הגדה עם פירוש 'עברי טייטש' פשוט ובהיר בשפת המדינה. מפעם לפעם עיינתי בו, והנה, כשהגעתי לפסקה 'נצנעק' קראתי שהביא המפרש מעשה על הרה"ק מאפטא, מפעם בא אליו יהודי שהתפרנס מאחזה שחכר מאחד הפריצים. והנה, באחד החודשים לא הצליח לגייס את הממון הדרוש כדי לשלם הפרוץ, וכאשר חלף הזמן המיועד לתשלום, איים הפרוץ ליטול את נפשו. כששמע זאת הרב מאפטא הורה לו שיצנעק אל ה' ב'נצנעק' וכך ייושע. עשה האיש כדברי הרב ונושע."

מנחם מידענו התלהב מהעצה שהייתה נראית לו קלה לביצוע, והחליט לגייס את כל נחישותו כדי לבצעה על עצמו. וכך, לפני שהגיעו בני המשפחה בסדר הגדה לאמירת 'נצנעק', היכה מנחם על השולחן בחוזקה, ובני הבית השתתקו מיד.

כשהשתרר שקט בחדר, פרץ הוא לפתע בבכי, ואמר, תוך שהוא מפנה מבט דומע לאימו שישבה מן הצד: "אימא יקרה! אין בי כוח לסבול יותר. נמאס לי לחכות ולהמתין עד בוש לשידוך שבושש מלהגיע. מה יהיה הסוף?" בתחילה ניסתה אימו להרגיעו, כי הם משתדלים בכל יום ויום לדבר עם שדכנים, ובעזרת ה' לא ירוקח היום וגם ישועתו תבוא. אולם דבריה לא נתנו מנוח לנפשו הסוערת של מנחם.

כמה חודשים לאחר מכן נחוגו החתונות בשמחה רבה. ומנחם, שסובביו כבר נואשו מישועות, זכה בד בבד עם אחיו הצעיר להקים בית נאמן בישראל לאחר תפירת המספחות הגדולות.

סיפורם של מנחם ואחיו היכה גלים בקרב כל מכיריהם, ושם ה' התקדש לעין כול אשר ראו עין בעין עד כמה גדול כוחה של תפילה הבוקעת ממעמקי הלב, בתמימות וללא כל פניות. תפילה שבכוחה לבקוע שערי שמים ולהחיש ישועה מעבר לכל הסיכויים.

באר הפרשה' פסח תשע"ח עמ' נה